

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО БУДЖАКУ

Балджи М.Д.

Одеський національний економічний університет, м. Одеса
baldgi@ukr.net

Добре відомим є той факт, що південні регіони України мають багатовікову історію освоєння. Але в той же час, володіють потужним природно-ресурсним потенціалом, який дає можливість розвиватися різним видам господарської діяльності і разом з тим, вимагає надзвичайно важливого до себе відношення з метою їх збереження для майбутніх поколінь.

Одеська область за використанням своїх туристично-рекреаційних резервів, останні п'ять років, займає третю рейтингову позицію серед 27 регіонів країни після таких відомих туристичних центрів, як м. Київ та Автономна республіка Крим. На території області знаходиться 115 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, з них 14 загальнодержавного та 101 місцевого значення, загальною площею 100,9 тис. га, що становить 3,0% від загальної площі області [5].

Одним з об'єктів, що потребують надзвичайної уваги в економічному, соціальному та екологічному напрямках відноситься територія українського Буджаку. До його складу входять 9 адміністративних районів Одеської області (Арцизький, Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Саратський, Татарбунарський, Тарутинський), 2 міста обласного підпорядкування (Ізмаїл, Білгород-Дністровський), 6 селищ міського типу. Загальна територія регіону складає 13,1 тис. км². Тут мешкають 674 тис. осіб, що складає 28,2% населення області. Переважна більшість населення проживає у сільській місцевості – 66,8%, а 33,2% - у містах та селищах міського типу. Для даного регіону, при незначній позитивній тенденції збільшення народжуваності та скороченню смертності, все ще залишається тенденція природного скорочення населення. Щільність наявного населення значно нижче ніж по області в цілому і складає 35,9 осіб/км² проти 71,8 осіб/км² в середньому.

Сучасний стан рекреаційно-туристичного господарства регіону є незадовільним, який використовується лише на 50%. Найбільш перспективними для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності є Білгород-Дністровський, Кілійський, Ізмаїльський, Ренійський та Татарбунарський райони. Основними курортами прибережних зон виступають поселення на узбережжі Чорного моря та берегах Дунаю – смт Сергіївка, Курортне, Приморське, Затока (Будацька коса) – у Білгород-Дністровському районі; мм.Вилкове, Кілія та с. Приморське – у Кілійському районі; смт Рассейка, Лебедівка і Катранка – у Татарбунарському районі. Найбільш привабливими рекреаційно-туристичними місцями цих районів є Шаболатський лиман, Дністровські плавні та Ландшафтний заповідник місцевого значення «Лиманський» Старокозацького Лісництва у Білгород-Дністровському районі; дельта Дунаю та о. Зміїний – у Кілійському районі; озера Ялпуг, Катлабух, Кугурлуй, Китай, Саф'яни, мисливські угіддя на р. Репида, регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови» у Ізмаїльському районі; озера Кагул, Картал, Ялпуг, Кугурлуй у Ренійському районі; морське узбережжя значної протяжності (біля 50 км) у Татарбунарському районі. Існуючі історико-архітектурні пам'ятки дають змогу розвивати культурно-пізнавальний та сільський (зелений) туризм.

Особливої уваги потребує озеро Сасик (Кундук), площею 210 км² і глибиною до 2,7 м. Воно витягнуто з півночі на південь приблизно на 29 км і має ширину від 3 до 12 км [3]. Озеро повністю відокремлене від моря пересипом і повідомляється шлюзом біля південно-східного кінця з озером Джаншейское, яке в свою чергу повідомляється з морем і системою Шагани – Алібей – Бурнас. Довжина пересипу складає 15 км; по ній проходить бетонована автодорога, що з'єднує курорт «Катранка» Татарбунарського району та курорт села Приморське Кілійського району Одеської області. На морській стороні пересипу розташовані піщані пляжі, на яких влітку виникають стихійні стоянки автотуристів. За березі лиману і на пересипу розташовані риболовецькі бригади. Деякі місця вздовж берега поросли очеретом, маються заплави, які представляють інтерес для мисливців на водоплавну дичину і рибалок. Метою створення дамби було його опріснення та використання води для зрошення. Для

цього були побудовані: 14 - км канал «Дунай – Сасик», система розподільних каналів зрошення на площі 23,7 тис. га. Це будова мала увійти в загальну систему водогосподарського комплексу «Дунай – Дністер – Дніпро», яка проходила через Сасик. Введення зрошувальної системи в експлуатацію призвело до різкого погіршення екологічної ситуації. Згодом було офіційно визнано, що основною причиною порушення екологічної рівноваги Сасика є його відділення від моря і припинення природного водообміну з його механізмом самоочищення [4]. Розроблено «ТЕО реабілітації екосистеми лиману Сасик», що передбачає відновлення природного зв'язку з Чорним морем шляхом створення прорану в дамбі. У проекті передбачається подача прісної (дунайської) води для господарсько-побутових і сільськогосподарських потреб на східний берег лиману трубопроводом з каналу «Дунай – Сасик». Для захисту прорану від замулення заплановано будівництво двох захисних шпор.

В озеро Сасик впадають річки Сарата і Когильник, що опріснюють його навесні і мінералізують в межень (за наявності стоку). При цьому основне живлення відбувається шляхом перекидання води з Дунаю по каналу «Дунай – Сасик». Коливання рівня води в озері досягають 1 м. Замерзає в грудні, розкривається в березні. Береги озера є місцями гніздування птахів. Сасик і система Шагани – Алібей – Бурнас отримала статус міжнародних водно-болотних угідь, як місця поселень водоплавних птахів і занесена в міжнародний список Рамсарської конвенції про охорону водно-болотних угідь.

Водойма дуже зручно розташований для організації любительського і спортивного лову риби. Ще в 2004 році був розроблений і введений спеціальний режим, що забезпечує підвищення рибопродуктивності водойми. Для любительського і спортивного рибальства були відведені спеціальні території. Такі ділянки дуже зручні для під'їзду до озера. На одного рибалку відводиться смуга берега не більше 5 метрів, але разом з цим така норма здатна прийняти одночасно близько 400 рибалок. Територія кожної ділянки углиб озера не перевищує 50 метрів, завдяки цьому рибалки-любителі не створюють перешкод ведення промислу на воді. В озері ловиться карась і сазан, лящ, судак і густера. І це далеко не весь перелік риби, якої так багата водойма. Дозволяється ловити рибу вудками або спінінгом не більше ніж з п'ятьма гачками. Кількість риби, виловленої одним рибалкою за день, не повинна перевищувати 5 кілограм. Для лову риби відведені 4 ділянки: біля села Трапівка, біля села Борисівка, в районі села Глибоке і на косі, яка відділяє озеро від моря. Такі заходи дозволяють вберегти лиман Сасик від тотального браконьєрства і розвивати спортивне та любительське рибальство, що в свою чергу приносить прибуток, достатній для обслуговування озера.

Річка (рукав) Турунчук (рідше Новий Дністер) – рукав Дністра протікає по території Придністров'я і на Україні. Її ширина 30 м при звичайній глибині до 6 м, а в западинах – до 9 м. Рукав Турунчук утворився в 1780-1785 році і зараз відгалужується від судноплавного русла Дністра поблизу придністровського села Чобручі на 146-му кілометрі від гирла. Кам'яна гряда утворює при вході в рукав поріг, шум води якого чути за 300-500 м [1]. Далі протікає поблизу сіл Глинне, Червоне, Коротнев, Незавертайлівка і знову впадає в Дністер на 20-му кілометрі від гирла поблизу міста Біляївка. Завдяки піщаній гриві, яка була налита водою, Турунчук відокремився від озера Біле і впадає безпосередньо в Дністер. Турунчук забирає близько 60 % води Дністра. Велика частина берегів стрімчасти і глиниста, вони покриті вербовим лісом, заростями верболозу і бур'янистим різнотрав'ям. На берегах Дністра, Турунчука і на розташованому між ними острові Турунчук знаходиться ціла система озер (найбільші з них: Кучурганський лиман, озера Біле, Путрине і Тудорово). Озера басейну Дністра разом із залишками древньої стариці займають площу 39,4 км², при загальному обсязі 35200000 м³ [5]. Дана ділянка становить інтерес з точки зору збереження водно-болотних угідь і підтримки біорізноманіття. Нижче села Маяки від Дністра відділяється рукав Глибокий Турунчук – штучний канал шириною близько 100 м і глибиною 9-10 м. Цей канал булл прокопаний в 1840 р. від правого берега Дністра. Таким чином, річка Дністер впадає у Дністровський лиман двома рукавами – Дністер і Глибокий Турунчук, що

мають унікальні водно-болотні угіддя та різноманіття флори і фауни. Відомо, що стійкість екосистем в значній мірі залежить від біологічного розмаїття: чим воно більше, тим стійкіше екосистеми. Біологічне різноманіття – основа для існування людини, невід’ємна складова навколишнього середовища, тому створення заповідних ділянок залишається істотним завданням сучасності.

Враховуючи наявні природні ресурси, а також пам’ятки природи та історії в усіх районах актуальним є розвиток наступних видів рекреації та туризму:

- екологічний туризм (діяльність регіону в цій сфері була започаткована Дунайським біосферним заповідником, який розташований на території м. Вилкове Кілійського району);

- сільський (зелений) туризм (протягом останніх років сільський зелений туризм вже набуває розвитку в Кілійському, Ізмаїльському, Татарбунарському, Болградському та Білгород-Дністровському районах);

- активний туризм (морський та річковий круїзний туризм, яхтовий, екскурсійний туризм, дайвінг, стрибки з парашутом, квадроциклінг, кінний туризм, полювання та рибалка);

- паломницький (релігійний) туризм (основними об’єктами якого є чисельні церкви, храми та собори в мм. Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Болград, Кілія та Вилкове.

Також, хоча і в значно меншій мірі, мають певні перспективи розвитку такі види туризму, як:

- промисловий туризм (наявні в регіоні заводи з виробництва звичайних та шампанських вин та кондитерських виробів дозволяють розвивати цей вид туризму);

- замковий (фортифікаційний) туризм та ін.

Для розвитку перелічених видів туризму тут є всі підстави: як природні ресурси, так і можливості розвитку матеріально-технічної бази. Поряд із цим, існує низка загроз та перешкод для розвитку в регіоні рекреаційно-туристичної сфери:

- відсутність чітких і стабільних механізмів економічного регулювання господарських відносин, економічних важелів і стимулів розвитку рекреаційно-туристичної сфери, сприятливого інвестиційного клімату, в тому числі стимулюючого податкового законодавства;

- низький рівень соціальної інфраструктури загального призначення;

- недостатній розвиток інформаційного і рекламного забезпечення;

- відчутний дефіцит висококваліфікованих кадрів;

- напружена санітарно-екологічна ситуація в багатьох рекреаційно-туристичних центрах та ін.

Вирішенню цих проблем буде сприяти лібералізація ліцензування та пільгове оподаткування суб’єктів рекреаційно-туристичного комплексу.

Зростання туристичних потоків (приблизно в 2-3 рази протягом 3-5 років призведе до збільшення завантаженості рекреаційно-туристичних закладів регіону (яка на сьогоднішній день складає лише 27%), а також збільшення надходжень від рекреаційно-туристичної діяльності (при збільшенні числа іноземних туристів на 1 тис. чол. на рік можна щорічно додатково одержувати до 770 тис. дол. США доходів) [2].

Основні загрози екологічній безпеці регіону пов’язані з: незадовільним екологічним станом басейнів річок Дністер, Дунай та малих річок, які є основними джерелами водопостачання регіону; низькою забезпеченістю населення сільських районів якісною питною водою; функціонуванням нафтоналивного терміналу біля населеного пункту Джурджулешти (Республіка Молдова); скидами забруднюючих речовин у транскордонні водотоки з території Республіки Молдова, Румунії; незадовільним станом каналізаційних очисних споруд; проблемою утворення, зберігання, утилізації та знешкодження токсичних (небезпечних) відходів; незадовільною санітарно-екологічною ситуацією Придунайських озер та о. Сасик і прилеглих територій; екологічними проблемами пов’язаними із експлуатацією ЗАТ Молдавська ДРЕС, деградацією приморських рекреаційних зон, прогресуючим підтопленням територій, розповсюдженням зсувних процесів, високим рівнем

забруднення атмосферного повітря викидами від автомобільного транспорту; забрудненням гідросфери скидами стічних вод промислових підприємств і комунально-побутовими стічними водами.

За останні десять років обсяги шкідливих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря зросли більш ніж вдвічі з 23,3 тис.т. до 47,0 тис.т, головним чином за рахунок шкідливих викидів з пересувних джерел (80%). Зросла частка забору води з природних водних об'єктів від 1792,3 млн.м³ у 2000 р. до 2298,6 млн.м³ у 2010р., що становить 88,9 % від загального забору по Одеській області. Найбільш високі показники у Татарбунарському районі, на долю якого припадає відповідно від 43,8% до 62,6% забору води з природних об'єктів, що в значній мірі викликано штучним підтриманням функціонування оз.Сасик.

Скид зворотних вод у поверхневі водні об'єкти складає 31,1 та 27,1млн.м³ відповідно, основними забруднювачами являються: КП "Білгород-Дністровськ-водоканал", КП "Водоканал" м. Арциз та інші. Це обумовлено незадовільним станом очисних споруд, близько 40% з яких знаходиться у незадовільному санітарно-технічному стані та потребують реконструкції, а також передача очисних споруд на баланс сільських рад, які не мають коштів на ремонт та належну експлуатацію споруд.

На значних площах території Українського Буджаку спостерігається підтоплення сільгоспугідь та деяких населених пунктів, розташованих у зоні їх впливу (Татарбунари, Кілія, Нерушай, Трудове, Шевченкове, Дмитрівка та ін. – це в основному Кілійський і Татарбунарський райони), особливо підтоплюються села Суворове та Багате Ізмаїльського району, с. Струмок Татарбунарського району та інші.

Вирішення проблем водопостачання та водовідведення, поряд з заходами організаційного характеру, потребують залучення значних інвестиційних ресурсів.

До проблемних питань на півдні Одеської області відноситься значна доля деградованих і малопродуктивних земель. Майже 97% таких земель розташовані у Арцизькому (44,15%), Тарутинському (18,6%) та Татарбунарському (34,1%). Заходи щодо повернення продуктивності земель мають бути спрямовані на знесолення, протизсувні міри, облаштування та збільшення зелених насаджень і т. ін.

Територія Українського Буджаку обтяжена відходами I-III класу небезпеки, особливо відходами I класу небезпеки, так у м. Ізмаїл у 2010 р. їх утворилось 1,2 т., а це майже 19% сумарної кількості відходів Одеської області. Велика кількість відходів I класу небезпеки розміщено у сховищах організованого складування Ізмаїльського, Саратського та Кілійського районів.

Ситуація у сфері поводження з відходами може бути покращена шляхом збільшення відповідальності та належного контролю, введенням пільгового режиму інвестиційної діяльності та залучення малого підприємництва до цієї сфери.

При складній екологічній ситуації, що має місце в зоні Українського Буджаку, інвестиції на її покращення складають лише 6,8 млн.грн. у 2007 р. та 9,8 млн.грн. у 2008 р., при цьому майже 90% з них припадає на поточні витрати і лише 10% безпосередньо на оновлення природоохоронного обладнання. Незначними є також суми грошових надходжень до фонду охорони навколишнього природного середовища від платежів за забруднення довкілля, так у 2007 році – 1,2 млн. грн. і має тенденцію до поступового скорочення. Сума екологічних зборів, пред'явлених підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього середовища складають 382,6 тис.грн. від пересувних джерел та 212,5 тис. грн. від стаціонарних, а також 125,5 тис.грн. за розміщення відходів. Така ситуація потребує акумуляції коштів та залучення додаткових інвестицій для реалізації природоохоронної діяльності, для чого на цій території має бути створений «Зональний Фонд охорони навколишнього природного середовища», до якого потрібно спрямовувати 60% зборів, що сплачують суб'єкти природокористування за забруднення природного середовища, решта – до Одеського обласного фонду ОНПС (25%) та до Державного фонду ОНПС (15%).

Для кардинальної зміни екологічної ситуації на крашу актуальним є створення в структурі Комітету з питань управління «Зонального центру з ресурсно-екологічної

політики», який буде забезпечувати реалізацію державної екологічної політики, сприяти формуванню умов екологізації господарського комплексу цієї території.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Дельта Дністра, яке твоє майбутнє?: зб. наук.-попул. ст. / за ред.. Т.Г. Черної. – Одеса: ОДЕКУ, РЦРЕЗ, 2006. – 71 с.
2. Днестровский и Будацкий лиманы: научно-популярная брошюра / за ред. А.Л.Цыкало, Т.Г. Черной. – Одесса: ТЭС, 2009. – 72 с.
3. Рубель О.Е. Эконология ветландов. – Кишинев: Есо-TIRAS, 2009. – 248 с.
4. Рыбалко В.Я. Море, реки и лиманы. – Одесса: Маяк, 1990. – 160 с.
5. Туристический путеводитель по Одесской области. – Одесса: Изд-во «Де-Люкс», 2010. – 255 с.